

УДК 321.74:329.12

DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.25.26>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДО ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ПРАВОПОПУЛІСТСЬКИХ ПАРТІЙ У ЄВРОПІ

Мирослав Яворський

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
кафедра політології та державного управління
вул. М. Коцюбинського, 2, 58012, м. Чернівці, Україна*

Автор статті акцентує увагу на тому факті, що невдоволення населення розвитком економіки, ситуацією з правами людини і станом розвитку демократії на межі ХХ та ХХІ століть призводить до стрімкої зміни партійно-політичного ландшафту Європи. Недовіра громадян до суспільних інститутів, корумпованість еліт, відсутність прозорих політичних альтернатив підштовхують виборця до пошуку нових шляхів вирішення суспільних проблем і кидають у вир новостворених правих партій.

У статті виділено основні тлумачення сучасного популізму, його різновиди та небезпеки, які криються під «простими» гаслами народної демократії. Автором використано періодизацію поширення правопопулістських партій, запропоновану К. фон Бойме, на конкретних прикладах продемонстровано динаміку розвитку правопопулістського руху. Автор зазначає, що коріння крайньоправого націоналізму, який став визначальним у партіях правого спрямування, сягає часів Першої світової війни та міжвоєнного періоду. Розкрито взаємозв'язок нових популістів повоєнної доби з колишніми нацистськими прибічниками та їхню спільну політичну платформу.

Проаналізовано особливості виникнення нових правих у різних європейських країнах і виокремлено еволюцію ідеологічних гасел: від боротьби з податковою системою країни, боротьби з імміграцією та захистом національної ідентичності на межі 1970-х років до відвертих расистських, антиісламських і євроскептичних закликів на початку 1990-х років. На конкретних прикладах проілюстровано формування популістських партій Німеччини, Італії, Франції, Данії, Норвегії та Австрії й проаналізовано роль риторики, вплив лідера, мобільність до міжпартійної взаємодії та пластичність у зміні програмних цілей.

Ключові слова: правий популізм, крайньоправі, коріння націоналізму, етнонаціональна політика, антиісламізм, імміграція, євроскептицизм.

Натепер у європейських країнах відбуваються серйозні зміни у співвідношенні партійно-політичних сил. Цей процес розгортається на тлі широкомасштабної кризи й серйозно загрожує не тільки фінансово-економічній стабільності, а й соціальній системі Європи загалом. На початок ХХІ століття в кожній із європейських держав склалася своя специфічна політична ситуація, яка є результатом власного національного підґрунтя, однак прихід до влади правих сил є спільною рисою та основною тенденцією європейського політичного ландшафту. Ця тенденція втілена в результатах виборів у країнах Європи й позначилася посиленням правих і крайньоправих політичних партій і рухів.

Метою статті є комплексний аналіз причин виникнення популістських партій, особливостей їх функціонування, зміни політичних програм і динаміки популістської політики. Основними завданнями дослідження є визначення термінології правих партій і їх класифікацій, історичного коріння феномена правого популізму та характеристика окремих національних зразків політичного популізму й радикалізму.

Натепер опубліковано багато досліджень, присвячених правопопулістським партіям, як у колі зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Цей феномен упродовж останніх двох десятків років досліджений краще за інші. Зокрема, у працях Г. Іонеску й Е. Гелнера [1], К. фон Байме [2], К. Мудде [3], Р. Форда [4], М. Голдера [5] обґрунтовано політичні та соціально-культурні умови створення правих партій, їхню ідеологію, методи та засоби впливу на електорат. Значну увагу сучасні дослідники приділяють питанням етнополітики [6], порівняльному аналізу популістських партій та особливостям популістської ідеології різних країн [7; 8], взаємозв'язку популізму й моралі [9].

Дослідники ближнього зарубіжжя концентрують свою увагу на коренях націоналізму, його проявах у різні історичні періоди, політичні наслідки регіоналізму та дають психологічні роз'яснення етнонаціоналізму [10]. Українськими науковцями досліджено генезис феномена популізму, його прояви в діяльності політичних партій України та маніпулятивні технології [11]. Значну роль в аналізі правопопулістського руху Європи і світу відіграють експертні опитування неурядових організацій, зокрема «Freedom House», «Chapel Hill», «Pow» тощо.

Багато людей по всьому світу незадоволені тим, як працює демократія. Їхнє невдоволення стосується передусім розвитку економіки, ситуації з правами людини, корумпованістю еліт і їхньою байдужістю до життя простих громадян. Як і колись, своє невдоволення вони намагаються висловити різними шляхами. Термін «популізм» сам по собі є надзвичайно широким і розмитим поняттям, далеко не завжди має негативні конотації. Популізм – це насамперед політика або риторика. Сучасний експерт із досліджень популізму Кас Мудде визначає популізм як «тонкоцентричну ідеологію», що розділяє суспільство на дві однорідні й антагоністичні групи «простих людей», з одного боку, та «корумповану еліту» – з іншого. Популісти прагнуть, щоб політика була загальною волею «народу» [12].

Традиційно в основі розмежування популістів на правих і лівих лежать соціоекономічні фактори. Праві виступають за мінімальну роль держави в економіці, вірять у саморегулювання ринку й набули найбільшого поширення в країнах Західної Європи. Ліві партії виступають за активне втручання держави та перерозподіл прибутків, вони були і є популярними в Латинській Америці. Але нині таке визначення не відповідає сучасним реаліям, адже навіть країні праві партії виступають за «цінності держави загального добробуту».

Важливою спільною ознакою сучасних правих популістів є прагнення життя в моносуспільстві, тобто суспільстві з однаковими інтересами й цінностями. Проте етноконфесійна структура більшості країн Європи настільки строката, що утворити мононаціональне суспільство не вдалося жодному державному утворенню. Тому європейські держави впродовж свого розвитку «пройшли етап від етнічного націоналізму до його більш успішної форми – громадянського націоналізму, що базується на принципах т. зв. націєбудівництва на загальногромадянській основі» [13, с. 4]. Радикальні зміни транскордонної міграційної активності сучасних людей стали гострою лінією протистояння між громадянами багатьох європейських країн. Розділяючи членів суспільства на «своїх» і «чужих», популісти виходять за межі державного регулювання і сповідують егалітаризм і нативізм, використовують націоналістичну риторіку. Популістська риторика значною мірою закликає до моралі, водночас створює зовсім іншу взаємодію між протилежними групами й відкидає компроміс з «Іншими».

Важливим моментом дослідження є визначення термінів «ультраправі», «крайньоправі» та «праві радикали». Граматична схожість не завжди означає синонімічність, тому нам варто визначити, хто серед правих найправіший. У Німеччині «праворадикальними» автоматично вважаються будь-які партії, які стоять «правіше» ліберально-консервативного ХДС/ХСС і намагаються вийти за рамки політичного консенсусу. Поняття «крайні праві»

нерідко вживають під час опису позапарламентських і «позасистемних» партій. Дослідники визначають праворадикальні партії як «етнічно спрямовані, але не партії «одного питання» [14, с. 347] або як «партії, що концентруються на етнічному питанні, а також інших проблемах, що стоять безпосередньо в цьому місці й у цей час» [15]. Кас Мудде пропонує розрізняти такі семантичні поняття, як «популістське радикальне право» від «радикальноправого популізму». Він вважає, що різниця має значення та наслідки: популістська форма радикальної політики правих відрізняється від радикальної форми популістської політики [16].

Ядром популістського радикального права є нативізм, ксенофобська форма націоналізму. Особливість ПРП (праворадикальних партій) у тому й полягає, що якщо ти культурно не поділяєш їхні погляди, культуру їхнього світосприйняття, то хоча ти й громадянин, але все одно Чужинець, Інший, Не частина «народу». Установлюючи «порядок денний», популісти, як і сто років тому, диктують суспільству, що говорити і як говорити.

Можемо допустити, що коріння радикального націоналізму сягає часів Першої світової війни, коли сербський націоналіст Гаврило Принцип 28 червня 1914 року вчинив убивство австро-угорського престолонаслідника ерц-герцога Франца Фердинанда та його дружини. І хоча постріл Г. Принципа був актом індивідуального терору, він дав поштовх міжнародній кризі, яка завершилася в серпні 1914 року загальноєвропейським збройним конфліктом, репресіями та етнічними чистками щодо власних національних меншин і населення окупованих територій. Численні злочини на етнічному ґрунті, в тому числі геноцид вірмен і ромів, не були достатньою мірою визнані та засуджені після Першої світової війни, тому без контексту Першої світової та її наслідків неможливо пояснити появу фашизму як політичної ідеології й політичного руху. Міжвоєнний період у Європі продемонстрував живучість націонал-соціалістичних лозунгів у Німеччині та Італії, які підкресливали особливість своїх систем світосприйняття і своєї ідеології. У роки Другої світової війни фашистські країни в ще більших масштабах використовували насилля на етнічному ґрунті, тому, на нашу думку, фашистські режими міжвоєнної Європи, або «старі праві», слугують точкою відліку для «нових правих» радикальних партій у Європі. Згідно з теорією німецького політолога Клауса фон Байме, з 1945 року в Європі виникли три ультраправі хвилі [17].

Перша хвиля – хвиля ностальгії, яка яскраво проявилася в Німеччині та Італії. Після Другої світової війни ультраправий рух виявився фактично під забороною, тому партії «першої хвилі» намагалися сховатися за більш поміркованими гаслами, адже будь-якої підтримки вони не мали й мати не могли. Для «нових» праворадикальних партій історичний спадок забезпечує те, що Д. Арт називає «початковими ресурсами, або засобами, побудови праворадикальної партії» [18].

Після завершення Другої світової війни правого спрямування у Німеччині дотримувалися Німецька партія, ультраправа Німецька партія свободи, проте в 1965 році обидві припинили своє існування. Проекти цих партій не отримали масштабного розвитку, не можуть рівнятися за масштабами з діяльністю Вільної демократичної партії (FDP), яка починала з позицій близьких до неонацизму і згодом стала фактично націонал-ліберальною партією. Вона цікава саме як ілюстрація глибоких протиріч у колі німецького праворадикального руху. «Ніде не спостерігається такого хаосу політичних поглядів, методів і напрямів, як на правому фланзі, звідки лунають заклики до єдності, дисципліни й порядку. Вони хочуть революції і реставрації, атомної бомби та нейтральної Німеччини. Вони культивують крайній антикомунізм і закликають до переговорів із Москвою. Вони прагнуть до мирного сусідства й запитують чехів і поляків, не німці чи це. Вони дистанціюються від масових убивств Третього рейху, але протестують, коли масових убивць залучають до від-

повідальності. Вони засуджують антисемітизм і підбурюють свою аудиторію до пошуків єврейської змови», – писав відомий журналіст Петер Брюге в 1967 році [19].

Групою італійських ветеранів фашистської партії Б. Муссоліні та Італійської соціальної республіки в 1946 році створено партію «Італійський соціальний рух», який із 1972 року став називатися «Італійський соціальний рух – Національні праві». Визнавши основи конституційного ладу Італії, партія проголосила три важливі ідеологічні принципи: націоналізм, корпоративізм та антикомунізм. Досить довгий час, аж до 1970-х років, італійська політика здійснювала загальний поворот управо й тільки в другій половині 1980-х років став відчутним поворот до консервативно-ліберального курсу [20, с. 510].

Колишніми нацистами Австрії в 1956 році засновано правопопулістську, національно-консервативну Партію свободи Австрії (FPÖ), яка представляла «третій табір» австрійської політики та виражала інтереси пангерманістів і націонал-лібералів. Першим лідером партії FPÖ був Антон Рейнталлер, колишній міністр сільського господарства й офіцер СС, але, окрім нього, у партії було чимало колишніх нацистів. «Перша хвиля» практично не мала місця в країнах Скандинавії, за винятком Швеції. У 1956 році там була заснована націонал-соціалістична Північна імперська партія (Nordiska Rikspartiet, NRP), кандидати від якої хоча й брали участь у парламентських виборах, але отримали менше ніж 1% голосів. У Норвегії засновник Партії прогресу Андерс Ланге теж ще до війни брав участь у праворадикальних рухах і симпатизував фашизму. Але можна сказати, що сучасні скандинавські ультраправі партії завдяки своїм ідейним натхненникам лише по дотичній мали стосунок до поглядів неонацизму [21, с. 79]. Отже, політичний ландшафт повоєнного часу створив ґрунт для відродження партій націоналістичного дискурсу. Нові праворадикальні партії спираються на готовий фундамент, такий як націоналістична субкультура чи залишки інфраструктури старої партії, і використовують його як початкове джерело для новачків та активістів.

Друга хвиля популізму, т. зв. антиподаткова, яскраво проявилася у Франції. Після краху режиму Віші значна кількість крайніх правих у Франції була змушена перейти в підпілля, проте вже в середині 1950-х років деякі активісти повернулися в суспільне життя і брали участь у виборах. Вони приєдналися до руху пужадизму, основою якого були дрібні підприємці, які скаржилися на те, що так звана «маленька людина» Франції залишилася поза політичним процесом. Низка представників еліти в колі ультраправих вирішила відокремитися і створити інтелектуальну «Групу вивчення та дослідження європейської цивілізації» (GRECE). Помітними учасниками цієї групи були Ален де Бенуа й Домінік Веннер. «Нові праві» заявляли про появу загальної кризи, яка охопила Європу в моральному та ціннісно-культурному аспектах. Вони претендували вивести її із цієї кризи, виступали проти мультикультуралізму, проголошуючи орієнтацію на традиційні національно-культурні цінності. А. де Бенуа, пояснюючи своє розуміння «нових правих», писав: «Я називаю правою позицію таку, в якій різноманітність світу й відносна нерівність є його неминучим наслідком ... Я бачу ворога не в лівих і не в комуністах, а в тій егалітарній ідеології, різновиди якої, релігійні та світські, метафізичні або нібито «наукові», процвітали протягом двох тисяч років. «Ідеї 1789» – лише етап її розвитку, а комунізм – її неминучий наслідок» [22, с. 84]. Філософське підґрунтя і криза соціалістичних настроїв у країні призвели до утворення консервативної націоналістичної політичної партії «Національний фронт» у 1972 році на чолі з Жаном-Марі Ле Пенем. Окрім критики лівих, ця партія своїм успіхом зобов'язана антиіммігрантській та антиісламській риториці, яка була наявна в її програмі з перших років існування. Тема імміграції стала центральною та визначальною темою політичного дискурсу НФ, що, у свою чергу, змусило мільйони корінних французів, невдоволених

своїм соціально-економічним становищем, по-новому подивитися на цю партію та віддати їй свої голоси. Досить довгий час і ця політична сила вважалася ультраправою [23, с. 46].

НФ, як і більшість популістських партій цієї доби, посіли особливе місце в політичному житті своїх країн. Ці партії вловили настрої суспільства, стурбованість з приводу зростання числа іммігрантів у країні, вміло використовували тривоги, пов'язані з процесами глобалізації та розмиванням національної ідентичності, отже, привертали до себе все більше число прихильників. Їхнім електоратом були антикомуністи й активні протестувальники проти лівої ідеології.

На межі 80-х – початку 90-х років у програмні документи НФ прийшли євроскептичні гасла. Професор А. Умланд, пов'язуючи ідеї «GRECE» із сучасним «Національним фронтом» Ле Пен, писав: «Вони («GRECE») забезпечили Національному фронту вишуканий, демократично-респектабельний дискурс расистського й націоналістичного Третього шляху, в основі якого – ідеї ідентичності, коренів і відмінностей, що опинилися достатньою мірою відмінними від формул «класичного» фашизму, щоб дати організації (тобто національному фронту – А. У.) доступ у партійну систему» [24, с. 7].

Цікавий процес виникнення популістських партій у Скандинавських країнах, де першими зреагували на недосконалу податкову політику націоналісти Данії та Норвегії. Їхній дебют у масштабах загальнонаціональної політики відбувся в 1973 році. У Данії приводом для виступів націоналістів стало широке невдоволення зростанням податків, адвокат-мільйонер Могенс Гліструп на початку 1970-х років розгорнув широку пропагандистську антиподаткову кампанію, яка завершилася створенням Прогресивної партії (FrP). «Анархо-лібертаріанська» програма FrP у поєднанні з епатажним популістським стилем забезпечила М. Гліструпу електоральний успіх, у результаті якого на парламентських виборах 1973 року отримали 16% голосів, що було другим результатом після соціал-демократів [25]. Проте боротьба з податками була тільки частиною боротьби зі старою політичною елітою. На початку 1980-х років у політичних гаслах FrP лунають націоналістичні, антиіммігрантські й антимусульманські заклики. Відбулася еволюція від популізму до ультраправого націоналізму. У Радянському Союзі М. Гліструпа називали «крайнім правим» і «крайнім реакціонером», проте для співвітчизників він символ визвольного руху та «найвидатніша особистість в історії Данії».

На 1973 рік припадає й перший електоральний досвід норвезької Партії прогресу, яка домоглася набрати 5% голосів, щоб пройти до парламенту країни. Хоча впродовж 1970–1980-х років вона себе скромно рекомендувала, виборці поступово звикали до нового політичного суб'єкта, а прогресисти освоювали тонкощі електоральної практики. Дві ці праворадикальні партії виступали не тільки за зниження податків і витрат і за обмеження втручання держави, вони водночас вимагали збільшення фінансування охорони здоров'я та пенсійної системи, що також зумовило справжнє вибухове зростання їхньої популярності в опитуваннях громадської думки. У 1982 році нові уряди Данії та Норвегії прийняли низку неоліберальних заходів і вимоги прогресистів щодо зменшення податків перестали бути актуальними, однак керівництво цих партій зуміло вчасно відчутти настрої мас, переключившись на нові соціальні проблеми суспільства, пов'язані зі зростанням імміграції, і здійснити так перехід своїх партій до «третьої хвилі», що вкотре принесло їм успіх на виборах.

Третя хвиля популізму, яка почалася у 1980-х роках, виявилася найбільш успішною. Розпад країн соціалістичного табору, європейська інтеграція в країнах Західної Європи та зміна соціальної структури європейського суспільства підняли на новий рівень дискусії про міграцію в західноєвропейських країнах і вплинули на загальноєвропейські суспільні процеси. Крайні праві партії брали участь у коаліційних урядах Росії, Австрії,

Хорватії, Естонії, Фінляндії, Італії, Латвії, Нідерландів, Польщі, Сербії, Словаччини та Швейцарії. Ці партії були підтримані частиною виборців Болгарії, Данії, Нідерландів і Норвегії. Активна популярність правих у Франції, Бельгії (Фландрія) та Угорщині викликала серйозну тривогу серед політичного істеблшменту Європи.

В основі піднесення «нового популізму» лежать цілком об'єктивні проблеми: міграція центрів економічного зростання й нерівність, пов'язані з глобалізацією, автоматизацією виробництва та новими технологіями; страх втрати культурної ідентичності в умовах, коли доступність транспорту й комунікацій сприяє масовому напливу мігрантів, шукачів притулку від війни, репресій, бідності й кліматичних змін; світоглядний розрив між космополітичними елітами, які підтримують нові тренди і є їхніми бенефіціарами, і тими, кого сучасний світ позбавляє впевненості в завтрашньому дні; нарешті, зростання числа гучних терактів, які використовуються демагогами для розпалювання ксенофобії та ісламофобії.

У 1997 році норвезький націоналіст Андерс Брейвік став членом молодіжного крила Партії прогресу, на початку 2000-х років у його політичних поглядах відбувся ухил у бік крайнього радикалізму. Саме ненависть до сучасних мультикультурних систем і мусульман, які, на його думку, руйнують норвезьке суспільство, спонукали його на теракт проти молодіжного табору правлячої Норвезької робітничої партії, в результаті якого у 2011 році загинуло 77 людей і 151 особа отримали поранення. Тільки через сім років А. Брейвік усвідомив увесь жах скоєного й розкався у своїх вчинках.

Успіх правих і праворадикальних партій, як це вже продемонстровано вище, викликаний відсутністю ясної та чіткої альтернативи у виборців. Традиційні партії, які перебували на політичному олімпі упродовж останніх двох десятиріч, у своїй ідеології стали наближатися, їхні позиції настільки зсунулися до центру, що це призвело до ослаблення принципу альтернативності вибору, який повинні мати виборці. Крім того, політичні скандали, корупція, фінансові махінації, у яких були задіяні члени партії та верхівка уряду, змусили на виборах дистанціюватися тих виборців, які втратили довіру й національну солідарність, що колись об'єднували політичну еліту. Безробіття та соціальна нестабільність стали підривати національні моделі соціальної справедливості й виявляти безсилля головних урядових інститутів і їхню нездатність протистояти наростаючій дуалізації суспільства [26]. Стрімкий поступ правих і їхній електоральний успіх на місцевому та регіональних рівнях мобілізував понад 50% виборців прийти на виборчі дільниці до Європарламенту у травні 2019 року. У результаті провопопулістські «єврофобські» партії не здобули очікуваної перемоги й новий Європарламент виявився «не такий страшний, якого його малювали» [27].

Отже, пояснюючи причини стрімкого злету правих партій у Європі, можна зазначити, що в західноєвропейських суспільствах в умовах розвитку НТР і європейської інтеграції відбувалася радикальна зміна соціальної структури суспільства. У політичних дискусіях ліві партії та рухи втратили свій авторитет і розглядалися правими як «імігрантське лобі». У цей час помітно зросла самосвідомість і громадська активність вихідців із третього світу, які проживали на території європейських країн. Ці люди почали створювати на своїх нових батьківщинах суспільства та асоціації, головною метою яких стала боротьба за отримання ними таких самих цивільних прав, якими володіли корінні жителі тих чи інших країн [28]. Ця хвиля є наймасштабнішою з трьох хвиль і триває досі. Зміни в соціальній структурі та економіці самі по собі недостатньо пояснюють успіх екстремістських партій, тому ми повинні придивитися до конкурентної боротьби партій, їхніх внутрішніх організаційних зразків і їхніх довготривалих ідеологічних традицій, щоб зрозуміти принципи, які керують їхнім успіхом.

Список використаної літератури

1. Ionescu Ghita, Ernest Gellner. Populism: its meanings and national characteristics; (The Nature of human society series). Weidenfeld & Nicolson; 1st ed., 1969. 263 p.
2. Klaus von Beyme. Right-Wing Extremism in Post-War Europe. *West European Politics*. 1988. V. 11. № 2. P. 1–18.
3. Mudde Cas, Populist Radical Right Parties in Europe. Cambridge University Press. 2007, 404 p.
4. Ford Robert, Revolt on the Right Explaining Support for the Radical Right in Britain (Extremism and Democracy) Routledge, 2014. 336 p.
5. Matt Golder, Far Right Parties in Europe. URL: <http://mattgolder.com/files/research/arps.pdf>.
6. Piccoli L. The Italian troublemaker: How Renzi's European strategy is putting him at odds with Angela Merkel. URL: <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/>.
7. Ignazi, P. Extreme Right Parties in Western Europe. Oxford University Press, Oxford, 2003, 320 p.
8. Akkerman, Tjitske. "Comparing Radical Right Parties in Government. Immigration and Integration Policies in Nine Countries (1996–2010)." *West European Politics* 35.3 (2012): 511–529.
9. Noam Gidron, Bart Bonikowski. Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda. *Weatherhead Center for International Affairs*. Harvard University. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/0be8/f414bc511b264a6bf52132f5193f842884e4.pdf>.
10. Бадаева А. Праворадикальные партии и иммиграция в странах Скандинавии. *Мировая экономика и международные отношения*. 2012. № 12. С. 78–86; Баранов Н.А. Национальный популизм как источник конфликтов на постсоветском пространстве. *Форум 2004. Нация и мир* : ежегодник Института сравнительной политологии РАН. Москва : Мысль, 2004. С. 363–382.
11. Дем'яненко М.М. Популізм як політичний феномен і маніпулятивна технологія : дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2015; Кузь О.М., Поліщук І.О., Моторнюк Т.М. Вибірчі технології в модерному електоральному процесі США та України : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2012. 256 с.; Радь Т. Генезис феномену популізму; екскурс в історію проблеми. *Вісник Закарпатського університету. Серія «Політологія. Соціологія. Філософія»*. 2010. Вип. 14. С. 44–49.
12. Cas Mudde, Populism is based on Morals. *International Centre for Dependence and Security / Paper issue* May, 23, 2018. URL: <https://icds.ee/mudde-populism-is-based-on-morals/>.
13. Культурная сложность современных наций / отв. ред. В.А. Тишков, Е.И. Филиппова ; Институт этнологии и антропологии им. И.Н. Миклухо-Маклая РАН. Москва : Политическая энциклопедия, 2016. 384 с.
14. Lubbers M., Gijsberts M., Scheepers P. Extreme right-wing voting in Western Europe. *European Journal of Political Research*. 2000. № 41. С. 345–378.
15. Kitschelt H., McGann A., The Radical Right in Western Europe. University of Michigan Press, 1995.
16. Cas Mudde. Populism is based on Morals. *International Centre for Dependence and Security*. May, 23, 2018. URL: <https://icds.ee/mudde-populism-is-based-on-morals/>.
17. Клаус фон Байме. Політичні теорії сучасності / пер. з нім. М. Култаєвої та М. Бойченка. Київ : Стило, 2008. 398 с.
18. David Art. Inside the Radical Right. Cambridge University Press 2011. 288 p.
19. Peter Bruggе. Rechts ab zum Vaterland. *Spiegel*. 24.04.1967.
20. Рыкин В.С., Иваницкий О.Ю. Неофашистские движения в Европе после Второй мировой войны. История фашизма в Западной Европе / отв. ред. Г.С. Филатов. Москва : Наука, 1978. С. 509–522.

21. Бадаева А. Праворадикальные партии и иммиграция в странах Скандинавии. *Мировая экономика и международные отношения*. 2012. № 12. С. 78–86.
22. Бенуа А. Традиция и консервативная мысль / пер. с фр. А. Игнатъева. Москва : Тотенбург, 2017. 186 с.
23. James Childers. *The Extreme Right in France: From Petain to Le Pen*. Routledge. 2007. 412 p.
24. Андреас Умланд. Фашизм и неофашизм в сравнении: западные публикации 2004–2006 гг. *Форум новейшей восточноевропейской истории и культуры – Русское издание*. 2007. № 1. 19 с.
25. Плевако Н. Проблема иммиграции и националистические движения в скандинавских странах. *РСМД*. 4 сентября 2018 г. URL: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/problema-immigratsii-i-natsionalisticheskie-dvizheniya-v-skandinavskikh-stranakh/>.
26. Ivaldi G. “A new course for the French radical-right? The Front National and de-demonization”. *Akkerman T., de Lange S. The Radical Right-wing Populist Parties in Western Europe. Into the Mainstream?* London, Routledge, 231–253.
27. Копиленко М. Вибори до Європарламенту: правий ухил не відбудеться. *Голос України*. 2019. 1 червня.
28. Васильева Н.Ю. Национальный фронт вчера и сегодня. *Французский ежегодник*. 2003. URL: <http://annuaire-fr.narod.ru/statji/VasilievaN-2003.html>.

CURRENT TRENDS TOWARDS INCREASING THE ROLE OF RIGHT-WING POPULIST PARTIES IN EUROPE

Myroslav Yavorskyi

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Faculty of History, Political Science and International Relations,
Department of Political Science and Public Administration
M. Kotsyubinsky str., 2, 58012, Chernivtsi, Ukraine*

The author focuses on the fact that dissatisfaction with the development of the economy, the human rights situation, and the state of democracy at the turn of the XX and XXI centuries leads to a rapid change in the party-political landscape of Europe. Citizens' mistrust of public institutions, elite corruption, lack of transparent political alternatives push the voter to find new ways to solve their own and social problems and facilitate the creation of new right-wing parties.

The article highlights the main interpretations of modern populism, its varieties and dangers, which are hidden under the “simple” slogans of popular politics. The author used the periodization of the proliferation of right-wing populist parties, proposed by K. von Boime, and, with specific examples, demonstrated the dynamics of the development of the right-wing populist movement in Europe.

The author points out that the roots of far-right nationalism, which became decisive in right-wing parties, date back to World War I and the interwar period. The article reveals the relationship between the new post-war populists and former Nazi supporters and their common political platform.

The author traces the peculiarities of the emergence of new right-wing populist parties in different European countries and traces the evolution of ideological slogans: from the fight against the country's tax system and the fight against immigration and to the protection of national identity at the turn of the 1970s to overt racist, anti-Islamic and eurosceptic ideals in 1990s.

The proposed article illustrates the formation of populist parties in Germany, Italy, France, Denmark, Norway, and Austria with specific examples, and analyzes the role of rhetoric, leader influence, mobility to interact, and plasticity in changing programmatic goals.

Key words: right populism, far right, roots of nationalism, ethno-national politics, anti-Islamism, immigration, Euroscepticism.